

Iz pedagoške teorije i prakse

Stručni rad

UDK: 373.32(497.5 Gola)

Tereza Salajpal

Školski vrt i učenje u prirodi Povijesni osvrt na školski vrt pučke škole Gola, Prekodravlje

Sažetak

Članak govori o nadaleko poznatom školskom vrtu pučke škole Gola, kao prilog povijesti školstva. Težište je na opisu školskog vrta i mjesta, zalaganju učitelja K. Broza i T. Hanževačkog, na osmišljavanju i širenju vrta te uljepšanju mjesta.

Osvrće se na značenje prirode za kognitivni razvoj i psihičko zdravlje djece. Rad se temelji na zapisima Ljetopisa pučke škole Gola 1875.–1922., s uvidom u ostale Spomenice škole Gola uključujući i elektroničku.

Ključne riječi: kognitivni i psihički razvoj djece, poučavanje, školski vrt, učitelj.

Uvod

Iz zapisa Spomenica škole uočavamo posvećenost učenju u školskom vrtu i prirodi tijekom Austro-Ugarske Monarhije sve do 60-ih godina 20. st. Priroda se učila zorno – uzgajanjem raznovrsnog drveća, voća, povrća, ukrasnog bilja i cvijeća u školskom vrtu. Poučavanje u vrtu i prirodi propisivano je

i naredbom viših vlasti u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Tehnološki razvoj i dominaciju stroja u 20. st. s društveno-ekonomskim promjenama u društvu zrcale i školski kurikulum. Težište poučavanja je na tehničkim predmetima i sportskim aktivnostima. Veza prirode i školstva blijedi da bi se u 21. st. prepoznala važnost prirode za očuvanje zdravlja i života na zemlji.

Uređivanje školskog vrta – učitelj Kvirin Broz

Uz staru školu bio je prostran školski vrt utemeljen daleke 1875. za vrijeme skromnog, samozatajnog, tolerantnog i produhovljenog učitelja Gjüre Sentmartonyja. U vrtu je prevladavao dudinjak s nekoliko tisuća dudova nasada jer je školska mladež uzgajala dudov svilac. Preostali dio vrta korišten je za potrebe učitelja.

Poduzetni, prodorni i kreativni učitelj Kvirin Broz dolazi za ravnatelja škole 1891. Svojim zalaganjem, upornošću i inovativnošću školski vrt preuređuje i obogaćuje raznovrsnim sortama bilja, nasadima divljaka, uređenjem cjepnjaka, uzgojem plemenitih sorta raznog voća, povrća i ukrasnog bilja. Vrt postaje temelj u teoretskoj i praktičnoj nastavi školske mladeži, pogotovo polaznika opetovnica.

U vrtu stječu i proširuju svoje znanje o načinu pripreme zemlje, kada i kako nešto sijati i saditi, o uzgoju i cijepljenju voća, povrtlarstvu i njegovanju ukrasnog bilja i cvijeća. Uzgoj raznih sorta šumskog drveća i voća, započinje od gredica – sijanjem sjemena, čiji se nikli i izrasli divljaci predviđuju za uzgajalište i cijepljenje. Uređen je cjepnjak u kojem se uzgajaju plemenite sorte raznovrsnog voća, u što Broz ulaže sve svoje slobodno vrijeme. U uzgajalištu i cjepnjaku poučavana je muška mladež završnih razreda i opetovnica.

U studenom 1892. Broz je zasadio živicu okolo školskog vrta – 1500 komada dvogodišnjeg gloga, naručenog iz Graza. Fine sorte lješnjaka, darovane od tvrtke u Beču, zasadene su metar od živice. Sadnice šumskog drveća sadene 1893. predviđene su za nasad oko buduće

škole. Javorovim i bagremovim sadnicama ukrašio je obje strane ulice: od crkve uz župni stan te s druge strane od crkve uz ogradu učiteljskog vrta do raskršća ulica. Drveće javora i lipa zasadio je 1894. oko trga – placa. Tuži se na nemar mještana jer ne briguju oko darovanih sadnica.

U školskom vrtu uzgaja godišnje od 1500 do 5000 divljaka, 400 do 2000 raznih sorta voćaka: jabuka, krušaka, marelica, trešanja, šljivica (najviši broj bilježi 1896.). Uzgajane su malina i lješnjaci, a oko tabli nasada zasadene su patuljčice.

Uređuje dudinjak s nekoliko tisuća dudovih sadnica jer je ženska mladež uzgajala dudov svilac. Za novac dobiven prodajom dudova svilca šk.god. 1892./1893. nagrađene su najbolje učenice upisom u doživotno članstva Društva sv. Jeronima.

U zimi 1894./1895. bio je nezapamćeno veliki snijeg te su zečevi oglodali zaštićene voćke slamom i učinili veliku štetu. Iste godine formira povrtnjak u kojem su radile učenice četvrtog razreda i opetovnica, vodene učiteljicom. Školska mladež podučava se povrtlarstvu: kako oplemeniti zemlju, koje biljke povrtnice i u koje vrijeme saditi, kako ih održavati, kada presađivati, kada sijati sjeme za novi nasad.

Uzgajalo se razne vrste povrća: rotkva, rotkva, špinac, pastrnjak, zimski porac, kozjak, crveni luk, leća, više vrsta graha, paprika, crveno i bijelo zelje, kelj, karfiol, repa, rabarbara.

U vrtu je uređeno šparogišće (rana i kasna šparoga) i jagodišće na na 100 m².

U šk. god. 1895./1896., uz uobičajeni popis različitih vrsta voćaka, saznajemo da je rigolovano 2005 sadnica, zasaden lješnjak, ogrozd, ribizl, 5000 jabučinih i kruškinih divljaka dok su patuljčice zasadene uz rubove tabli. Školski

vrt obogaćen je sadnicama jabuka, krušaka, mandala, šljiva, trešanja, višanja, ukupno 2005 komada, uz ogrozd, ribizle i lješnjake – po 40 komada od svake vrste. Oplemenjeno je tisuću voćaka i zasađeno tisuću dudovih sadnica.

U vrtu se uzgajalo ukrasno bilje i raznovrsno cvijeće koje je krasilo okolinu gredica. Naučeno se prenosilo u vlastito domaćinstvo. Vrčaki¹ i rubovi gredica u povrtnjacima zasađeni su raznim sortama cvijeća, po uzoru na školski vrt.

Na inicijativu i zalaganje Broza podignut je pčelinjak. Drvo za košnice poklonila je đurđevačka općina – izradili su ih domaći priučeni majstori.

Broz je svake godine mještanima i najboljim učenicima završnih razreda i opetovnica razdijelio od 300 do 500 komada različitih sorta voća, oraha i dudova, kojima su zasađeni sadici mještana Gole i Prekodravlja. Nikada nije darivao općinare ni jednom sadnicom. S njima je bio često u prijeporu i sudskom sporu jer su otežavali ostvarivanje njegovih zamisli u korist školstva i mjesta.

K. Broz ostavio je neizbrisiv trag u Prekodravlju stvaranjem nadaleko poznatog školskog vrta, izgradnjom nove školske zgrade, uređenjem stanova učitelja, nabavom nastavnih sredstava, obogaćenjem knjižnice i škole nastavnim sredstvima, proširenjem učiteljskih mjesta i poboljšanjem poučavanja – kao zorni primjer svestranog, umnog i poduzetnog starog tipa učitelja. Premješten je u donjogradsku dječjačku pučku školu u Zagrebu 1896.

Očuvanje i novine u školskom vrtu – učitelj T. Hanževački

Prilagodljivi, radišni i snalažljivi ravnajući učitelj Hanževački nastavlja njegovanje i proširivanje vrsta nasada u školskom vrtu. Zapisuje u svakoj šk. god. broj svih vrsta sadnica, voća i drveća, cvijeća i povrtnica – od nepresadenih divljaka do plemenitih sorta voća, oraha i dudova; potom broj i vrstu darovanih sadnica, te mjesta na kojima su zasađene. Spisak je vrlo dug i zrcali osobnost kroničara.

Navodim najbitnije. Tijekom 1897. g. zasađeno je oko 500 sadnica dudu od crkve do vatrogasnog doma i u Vulički od sv. Florijana do šume, te uz Žalosnu ulicu do groblja. Oko placu i ulicu od crkve prema Perdocu 1898.g. zasađeno je 300 oraha. Iduće godine u ulicama je zasađeno 750 sadnica oraha.

Grubom analizom godišnjih zapisa uočavamo da se broj zasađenih divljaka kreće od nekoliko stotina do 2200 komada (1906). Uzgajaju se i sadnice oraha. Sadnice plemenitih sorta voća osciliraju od 1900 da bi u 1902./1903. g. dosegle 2250 komada, kada je zasijano kruškino i jabučino sjeme za neoplemenjene divljake. Broj dudova ukazuje na postupni pad od 2500 na 500 komada (1920). Uz rubove školskog vrta prema susjednom imanju uzgajaju se ribizli, ogrozdi, maline i lješnjaci.

Odjel za Bogoštovlje i nastavu donosi 11. siječnja 1905. okružnicu glede školskih vrtova; da toj instanciji, koja je kadra podići narodno blagostanje, a na školsku mladež blagotvorno djelovati u uzgojnom pogledu, zapreke koje joj stoje na putu svom energijom valja otkloniti (Hanževački, 1904).

¹ vrčak – ograđen vrtić uz sunčanu stranu kuće

Saznajemo da je 1905. uređeno jagodište, trsovi vinove loze (neuobičajene u kraju) počelo se gajiti šk. god. 1908./1909. Iduće godine 100 do 110 sadnica godišnje. Iduće godine navodi uzgoj nasada ribizla, ogrozda, malina i lješnjaka te napominje da su hruštove ličinke uništile više stotina divljih voćaka.

Školske godine 1912./1913. obnovljen je i reorganiziran maličnjak.

U cjepljaku ima po 4 vrsta primjerka marelica, bresaka, trešanja, mušmula. Ukupno 59 komada plemenitih voćaka, 400 jabuka, 240 krušaka, 105 komada loze i 600 dudova.

Školskoj mladeži svake godine razdijeljene su sadnice plemenitog voća 355 – 500, dudova do 500 te sadnice oraha dok su općinarima darovane sadnice oraha 430 do 750 komada, voćaka i dudova od 170 do 480 komada, uz razne sorte povrća.

U školskom vrtu uređen je povrtnjak. Sade se sve vrste povrća uobičajene u kraju i sorte sadijene za vrijeme Broza, nadopunjene i obnovljene rotkvicom, rotkvom, karfiolom, artičokom, rabarbarom. Obnovljeno je šparogišće koje je osnovao Broz.

Na posebnim gredicama ili oko gredica povrća godinama uzgajalo se cvijeće i ukrasno bilje, na što se kroničar osvrće 1920./1921. Navodi sve uzgajane vrste: aster, ageratu, balzaminu, coleus, kanu, majčicu, klinčić, vrbenu, salviju, perjanicu, petuniju, raznobojne katarinke i georgine, potom agavu, kaktus, fikus, šimšir, calendulu (žutelj), krizantemu, srebricu, hibiskus, jasmin, mahoniju, resedu, palmu, hortenziju, valiniju, oleander raznih boja, ružmarin, clematis, juku, tuju, raznobojne zumbule i jaglace, više vrsta narcisa itd. Neke sorte održale su se do da-

nas, uzgajane u prozorima kuća (pelargonije) i kao ukrasno cvijeće u vrčacima (zumbuli, narcise, jaglaci), te oko gredica povrća u vrtovima (katarinčice, georgine) ružmarin i raznobojni oleandari u prilazu ulazu u kuću, očuvani u hodnicima tijekom zime.

Uređenje parka pred novom školom

Hanževački se posvećuje uređenju parka uz novu školsku zgradu, ukrasnim biljem nabavljenim u Csurgu (Mađarska). Pred školom uređuje cvjetnjak pun simbolike. Oblikuje devet cvjetnih geometrijskih likova: četiri gredice u obliku trokuta u kojima su zasadene tri tuje. U četiri četvrtaste gredice zasadene su georgine, coleus, kane i pelargonije. U sredini vrta oblikuje rondo s tujama, koje okružuju coleusi i pelargonije. Ograda oko škole i školska zgrada ukrašene su okolantima. Pokraj škole zasadena je crnogorica, a iza nje ukrasno grmlje. Posjećujući školu, županijski nadzornici i velikodostojanstvenici izražavaju ravnajućem učitelju pohvale za valjanu upravu i uzorno uređen školski vrt.

Posebno se ističe posjet zaslužnog križevačkog biskupa dr. Julija Drohobeckog.

Zaključak

Školski vrt – zorna nastava – umni i emocionalni razvoj djece

Još neugasla duhovna strana života ogledala se u tajanstvenosti prirode s kojom i u kojoj je čovjek živio. To je vidljivo iz kurikula posvećenih zornoj nastavi u školskom vrtu i prirodi. Školski nadzornici neizostavno opisuju zatečeno stanje u školskom vrtu, uvedene novine,

te ističu potrebu odvijanja praktične nastave u vrtu, uz savjet: Obuka treba biti zorna! Mladež se poučavala u održavanju i očuvanju okoliša, stjecala znanja o očuvanju prirode, uzgoju raznog bilja, napose voćarstvu, pčelarstvu i povrtlarstvu, sve do 60-ih godina 20. st. kada se težište poučavanja pomiče prema tehničkim predmetima. Promatramo li poučavanje u školskom vrtu na dubljoj razini, uočavamo nekoliko slojeva koji se međusobno pretapaju, u poticanju kognitivnog i psihičkog razvoja djece. U jednom sloju dječji rad u vrtu predstavlja simbolično dječju igru, koja je imanentna ljudskom biću (*homo ludens*). U dječjem uzrastu igra ima značenje i vrijednost radne aktivnosti odrasle osobe (*homo faber*) kako to navodi J. Hujizinga (2007).

Rad u vrtu, dodir s grudom zemlje, osjet njezine vlažnosti, krutosti i sipkosti, paleta mirisa i taktilnih osjeta, obogaćuje spoznajni i emocionalni svijet djeteta.

Polaganje sjemena u brazdu, promatranje klijanja, radost rasta i rascvjetavanja biljke i ubiranje njezinih plodova – radom dječjih ruku i oka – ugrađuje u njegov unutarnji i spoznajni svijet, njegov um, ne samo praktično znanje, već i jedan vid nevidljive spoznaje o životu. Tu je nezaobilazan odnos licem u lice, tako značajan u poučavanju; prelijevanje čuvstva između učitelja/učiteljice i učenika, razgranjivanje emocionalnih veza među djecom u zajedničkom radu, kao i u sportu, doprinosi razvoju područja mozga odgovornih za socijalnu kompetenciju, snalaženje i hod kroz život.

Baratanje alatima, kopanje i sadenje uključuju aktivnost mišićne mase tijela, napose ruku i oka, bitnih u stjecanju novih znanja i umije-

ća, s pratećim neuroplastičnim promjenama u područjima mozga, odgovornim za navedene aktivnosti.

Rad u vrtu pogoduje razvoju koordinacije i spretnosti (baratanje alatima), osluškuje unutarnji svijet djeteta, potiče kreativnost, radost vlastitog osmišljavanja i stvaranja vrtne gredice i biljnih nasada. Zajednički rad u vrtu poput igre i sportskih aktivnosti potiče socijalizaciju djece, samopouzdanje i samopoštovanje kod djeteta, temeljeno na vidljivom postignutom cilju i vlastitom zalaganju.

Vrijedno je istaknuti istraživanja znanstvenika koji ukazuju: nedostatan boravak djece u prirodi dovodi do poremećaja zbog nedostatka prirode. Poremećaj navodi niz autora: Sue Palmer (2007), S. Greenfield (2018), M. Spitzer (2019).

Na važnost i dobrobit boravka u prirodi u odnosu na zatvoreni prostor i stresno okruženje gradske sredine ukazuje neuroznanstvenik M. Spitzer (2019) ističući blagodati prirodnog okoliša, šuma, voda, polja i livada, koje su od neprocjenjive važnosti za tjelesni i psihički razvoj djece, za očuvanje psihičkog zdravlja pojedinca i zajednice. Spitzer navodi: u mjeri u kojoj gubimo vezu s prirodom, gubimo vezu s drugim ljudima. To se otuđenje zrcali u jeziku i kulturnom stvaralaštvu. Istraživanja u jeziku (Njemačka) ukazuju na trend nestajanja riječi koje označuju prirodu, bilje i životinje, slično kao nestanku vrsta. Sve su učestalije riječi predmeta ljudske proizvodnje. U dječjem rječniku nema imena biljaka i životinja niti ih djeca prepoznaju u prirodi (Spitzer M., 2021). Nestajanje prirodnog vokabulara ukazuje na distanciranje od prirode, smanjivanje kulturne svijesti o prirodi, gubitak

strahopoštovanja prema njezinu značenju za naše zdravlje i opstanak. U skladu s društvenim trendom i prepoznavanjem vrijednosti i značenja prirode za psihičko i tjelesno zdravlje pojedinca i društva, za pozdraviti je povratak prirodi u školskim kurikulumima, na što ukazuje školska elektronička spomenica iz 21. st.

Izvanučionička nastava u prirodi, osmišljena igrom i poučavanjem, kao da je u vremenskom hodu oživotvorila stope starih učitelja i njihovo intuitivno prepoznavanje značenja poučavanja u prirodi za cjelokupni kognitivni razvoj i psihičko zdravlje djece.

Izvori

Ljetopis – školska Spomenica 1875. – 1922. Arhiv Varaždin, podružnica Koprivnica.

Knjiga zapisa pedagoških mana i nedostataka didaktičke naravi. (Arhiv škole Gola).

Spomenica osnovne škole Gola 1979. (Arhiv škole Gola)

Elektronička spomenica (Arhiv škole Gola)
Spomenica župe Sv. Tri Kralja – Gola, vlč. Juraj Županec.

Nepoznati autor; Gola, Časopis nezavisnost – Božićni prilog, br. 4, 1910.

Literatura

1. Hanževački, T. Spomenica 1875. – 1922. šk.god 1904./1905.

2. Huizinga, J. (2007). Homo Ludens. Zagreb: Matica Hrvatska.

3. Greenfield, S. (2018). Kako digitalne tehnologije utječu na naš mozak, Zagreb: Školska knjiga.

4. Palmer, S. (2007). cit. u S. Greenfield, (2018.)

5. Spitzer, M. (2019). Usamljenost neprepoznata bolest (str. 210–216). Zagreb: Ljevak.

6. Spitzer, M. (2021). Epidemija pametnih telefona – prijatna zdravlju, obrazovanju i društvu (str. 83–90). Zagreb: Ljevak.

Summary

School garden and learning in the nature

Historical overview of a school garden of the Gola Public School, Prekodravlje

The article, a contribution to the history of education, provides a look at the widely renowned school garden of the Gola Public School. The main emphasis is on the description of the garden and its surroundings, as well as the commitment of teachers K. Broz and T. Hanževački, who were instrumental in designing, expanding, and expanding the garden to enhance the community.

The paper also reflects the importance of nature in fostering children's cognitive development and mental health. This work is based on historical records from the Gola Public School Annals from 1875 to 1922, with additional insights from other school records, including electronic archives.

Keywords: *cognitive and psychological child development, teaching, school garden, teacher.*